

Спеціалізованій вченій раді
Д 61.051.07 Державного вищого навчального
закладу «Ужгородський національний
університет»
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21)

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,

Дешко Людмили Миколаївни

**на дисертаційну дослідження Добрева Миколи Васильовича на тему:
«Конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і
розпоряджатися своєю власністю», представлену на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності
12.00.02 – конституційне право; муніципальне право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тема дисертації Добрева М.В., яка присвячена дослідженню конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю є досить актуальною і своєчасною, що зумовлено багатьма суспільно-політичними чинниками. Так, стаття 41 Конституції України та основні міжнародні договори з прав людини, які є частиною національного законодавства України, гарантують кожному право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Держава на виконання свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – має створити ефективний механізм їх забезпечення. Водночас, в рішеннях Європейського суду з прав людини, прийнятих у справах проти України («Юрій Миколайович Іванов проти України», «Бурмич та інші проти України», «Суханов та Ільченко проти України», «Садоха проти України» та ін.), в тому числі і при застосуванні процедури пілотного рішення, було встановлено порушення Україною ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод,

що свідчить про існування системних проблем, які лежать в основі порушення, та необхідність вдосконалення створеного в Україні конституційно-правового механізму забезпечення права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Актуальність дослідження цього конституційного права зумовлена і теоретичною неопрацьованістю питань його змісту, принципів, конституційних гарантій, дискусійністю питань поняття «майно», свавільного втручання держави в право кожного мирно володіти своїм майном, забезпечення права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю в умовах міжнародного або внутрішнього військового конфлікту тощо.

З огляду на викладене, дисертаційне дослідження Добрева Миколи Васильовича є актуальним та необхідним для розвитку доктрини вітчизняного конституційного права.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України на 2005–2010 рр. Тема дослідження пов'язана із комплексною темою «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ-ХХІ ст.ст.» (номер державної реєстрації 0198U007793).

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що в роботі вперше у вітчизняній конституційно-правовій науці на основі міжнародних договорів, правотворчих рішень міжнародних організацій, наукових здобутків, рішень міжнародних судових установ, законодавства України і зарубіжних країн, практики його застосування проведено комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем реалізації конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, що дало змогу обґрунтувати нові як теоретичні, так і прикладні положення та висновки.

Зокрема, про інноваційний характер дисертаційного дослідження свідчить коло завдань, які були поставлені автором для досягнення його мети (с. 4-5 дисертації).

Можна констатувати, що дисертаційне дослідження Добрева М.В., як результат наукового аналізу і власних міркувань автора, є новим поглядом на порушені в роботі проблеми. Цей напрямок дослідження видається особливо важливим у сучасних умовах становлення та розвитку конституційного права.

За змістом першого розділу роботи до наукових здобутків дисертанта можна віднести глибокий аналіз формування та розвитку вихідних складових елементів ідеї абсолютної непорушності права власності, характерних рис відносин власності за римським правом, загального визначення поняття права власності, яке в подальшому було запозичене національними кодифікаціями.

Науковою новизною характеризуються також положення та висновки дисертанта щодо удосконалення конституційно-правового регулювання принципів права власності. Зокрема дисертантом запропоновано:

- ст.13 Конституції України доповнити новою частиною в такій редакції: «Держава гарантує існування, рівні умови розвитку й захисту приватної, державної і комунальної форм власності», що не тільки засвідчить існування різних форм власності в країні, а й підсилить принцип рівності як державних гарантій»;

- виключити зі змісту ч. 5 ст. 41 Конституції України термін «суспільна необхідність» і словосполучення «суспільна необхідність»;

- ч. 6 ст. 41 Конституції України перенести до розділу I «Загальні засади» Конституції України в якості одного з основних принципів права власності, доповнивши нею ч.3 ст.13;

- доповнити ст. 41 Конституції України додатковою частиною, де визначити право на спадкування приватної власності (підрозділ 1.2 роботи).

Особливо цінними в теоретичному та практичному плані є також розроблені автором пропозиції щодо елементи змісту конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю

власністю: 1) кожного уповноваженого суб'єкта індивідуально з власної волі або через своїх законних представників володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном; 2) знати про правові обмеження права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; 3) захист від необґрунтованого втручання держави у мирне володіння майном; 4) вимагати позитивних заходів захисту якщо існує прямий зв'язок між заходами, які кожен може законно очікувати від влади і його ефективного володіння своїм майном; 5) вимагати застосування будь-якого виду державно-правового примусу: відновлення вже порушеного права, юридична відповідальність, попередження, прискання; 6) можливість ефективно оскаржувати свавільне втручання держави у право мирного володіння майном; 7) вимагати існування в державі справедливої процедури, яка б надавала справедливу можливість захищати свої інтереси; 8) вимагати існування балансу між приватними інтересами та суспільними інтересами; 9) вимагати застосування інших, менш суворих заходів, які б були вжиті органами державної влади для дотримання державних інтересів; 10) вимагати від держави досягнення тієї ж мети шляхом меншого втручання в право мирного володіння майном; 11) можливість компенсації за втручання у право мирного володіння майном; 12) можливість певної форми компенсації для обмежень з боку держави, які тривали протягом певного періоду часу; 13) вимагати виправлення помилки, вчиненої державним органом, яка призвела до втручання у право людини на мирне користування своїм майном; 14) вимога в межах реалізації принципу належного врядування діяти орган державної влади оперативно для виправлення допущеної ним помилки; 15) вимагати ефективної системи виконання судових рішень (підрозділ 1.3 роботи).

Актуальним є обґрунтування дисертантом в конституційному праві права власності як такого, що означає публічно-правове регулювання відносин власності між суб'єктами конституційного права - суспільством, державою, особистістю, встановлення форм власності та їх правового положення, а також

конституційних меж і обмежень права власності. Держава виступає учасником публічно-правових відносин (розділ 2 роботи).

Наведений вище перелік результатів дисертаційного дослідження не є вичерпним. У цілому наукові положення, висновки, рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, характеризуються новизною, достатністю, фундаментальністю, повнотою наукового обґрунтування. Автором дисертаційного дослідження коректно сформульовано елементи наукової новизни, їх кількість, кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується тим, що вони ґрунтуються на досить солідній теоретичній основі, яку склали наукові праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених-конституціоналістів, а також представників інших галузей юридичної науки (міжнародного права, теорії та історії держави і права), а також на достатній нормативно-правовій основі. Обравши об'єктом суспільні відносини, які виникають при реалізації права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, дисертант зосередив свою увагу на такому предметі, як конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Визначення об'єкта й предмета зумовило обрання методології дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань методологічною основою цього дослідження стали загальні методи наукового пізнання, а також такі, що застосовуються в юридичній науці (методи аналізу і синтезу, формально-логічний тощо). Так, діалектичний метод пізнання дозволив проаналізувати тенденції розвитку конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (розділ 1, 2); формально-логічний метод дозволив сформулювати визначення, зокрема, поняття об'єктивного та суб'єктивного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю

(підрозділ 1.1) та інших загальних понять, які забезпечують розкриття змісту конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (розділ 1, 2); структурно-логічний метод дозволив дослідити сучасний стан реалізації конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (підрозділ 2.1., 2.2), методи моделювання та прогнозування дозволили розробити пропозиції з вдосконалення Конституції України (розділ 1), напрямів вдосконалення законів України (розділ 2).

У процесі дослідження використовувалися акти міжнародних організацій (ООН, Ради Європи та ін.), практика міжнародних судових установ, нормативно-правові акти органів державної влади України та зарубіжних країн, рішення Конституційного Суду України та зарубіжних країн.

Це вказує на високий науковий рівень автора. Структура дисертаційної роботи відповідає меті і задачам. Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, можна стверджувати, що одержані наукові результати є достатньо аргументованими та належним чином обґрунтованими, а їх наукова новизна не викликає сумніву.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У вступі дисертаційного дослідження обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета й задачі, об'єкт і предмет, методологічні підходи та методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, їх апробація, структура й обсяг дисертації.

У розділі 1 дисертаційного дослідження, який має назву «Загальнотеоретичні засади конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю», що складається з чотирьох підрозділів, проаналізовано основні наукові підходи щодо сутності, ознак, принципів, змісту конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, конституційних

гарантій здійснення права власності. Висновки до цього розділу дослідження є змістовно наповненими, достатньою мірою обґрунтовані.

У розділі 2 дисертаційного дослідження, який має назву: «Механізм реалізації права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю», що складається з двох підрозділів, характеризується нормативно-правовий та організаційно-правовий механізм реалізації права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Висновки до цього розділу дослідження є змістовно наповненими, достатньою мірою обґрунтовані.

Завершується робота загальними висновками, які впливають із усього змісту роботи.

Аналіз змісту дисертації свідчить, що мета дисертаційної роботи автором досягнута, поставлені задачі виконано. Дисертаційне дослідження Добрева М.В. є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції можуть бути використані у *науково-дослідній роботі* – для подальшого аналізу конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; *нормопроектній та правотворчій діяльності* – з метою розвитку законодавства України, що регулює суспільні відносини, які виникають при реалізації конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; *правозастосуванні* – в ході вдосконалення практики реалізації норм законодавства, яке регулює конституційне право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; у *виховній роботі* – для профілактичної роботи серед державних службовців, населення України для підвищення рівня правової культури, правової свідомості; *навчальному процесі* – під час підготовки програм, робочих програм, навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників із конституційного права, порівняльного конституційного права,

прав людини, а також при викладанні дисциплін «Конституційне право України» (Ужгородський національний університет, довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи від 18 січня 2021 р. № 0021/01-17).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», результати дослідження доповідалися й обговорювалися на конференціях, круглих столах та інших публічних заходах.

Основні положення роботи викладено в 6 наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях (у тому числі 2 – у виданнях іноземних держав) та 3 статтях на круглих столах.

Теоретичні положення, що містяться у дисертаційному дослідженні Добрева М.В. їх достовірність, новизна, а також повнота їх викладу в опублікованих працях у фахових виданнях, не викликають сумніву.

Зміст автореферату належним чином розкриває зміст та основні положення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Добрева М.В., водночас вважаємо за необхідне відзначити, що за її змістом (як і за змістом будь-якого дослідження такого рівня), виникають певні зауваження та побажання. Зокрема, окремі положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, на наш погляд, є дещо дискусійними або такими, що потребують додаткової аргументації.

1. На стор. 31 тексту дисертації зазначено, що у законодавстві має бути встановлено порядок отримання вихідної допомоги державними службовцями та іншими працівниками. Однак, надалі у роботі не простежується визначення особливостей та сутнісних характеристик такого права громадян в Україні. Виходячи з наведеного, у рамках публічного захисту хотілося б почути позицію дисертанта у цьому контексті.

2. У підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження достатньо детально аналізуються принципи конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Визначення таких ключових засад дисертант пов'язує насамперед із економічними основами конституційного ладу. На наше переконання, таку позицію доцільно належним чином обґрунтувати.

3. В тексті дисертаційної роботи автор вживає поняття «чітко» на позначення якості тієї або іншої процедури, зокрема, йдеться про «чіткість» в аспекті обмеження принципу недоторканості права власності (стор. 50 дисертаційного дослідження); щодо нехтування правосуб'єктністю компанії-заявника, котре може бути обґрунтоване лише за виняткових обставин власності (стор. 67 дисертаційного дослідження). Бачиться, що потребує уточнення вживане автором в тексті дослідження поняття «чіткість».

4. З огляду на курс з інтеграції до ЄС потребує уточнення як корелюють стандарти Ради Європи зі стандартами ЄС щодо права володіти, користуватися та розпоряджатися майном.

5. Робота значно виграла б, якщо би дисертант більше уваги присвятив дослідженню принципу судового захисту права приватної власності.

Дослідження вказаних актуальних питань значно б збагатило дисертаційне дослідження та слугувало б базою подальших наукових розробок у вказаній сфері.

Поряд із цим, слід констатувати, що вказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Добрева М.В. і мають оціночний характер.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Добрева М.В. виконано дисертантом самостійно, є комплексним, ґрунтовним дослідженням, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора.

Автореферат дисертації Добрева М.В. відтворює основні положення та висновки дисертаційного дослідження. Їх зміст і положення, що є предметом

захисту, ідентичні. І дисертація, і автореферат виконані з дотриманням вимог юридичної термінології. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і встановлені у Порядку присудження наукових ступенів, а також основним вимогам чинного законодавства щодо дисертацій та авторефератів дисертацій.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація Добре́ва Миколи Васильовича на тему: «Конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій викладено нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему, а автор дисертації – Добре́в Микола Васильович за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

“ _____ ” _____ 2021 р.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Інституту права Київського національного
університету ім. Т. Г. Шевченка;
Дешко Людмила Миколаївна _____